

ЛІТЕРАТУРА

1. Базелюк В. Розвиток конкурентоспроможного фахівця в коледжі. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 8. С. 10-23.
2. Бикова В. О. Компонентно-структурний аналіз феномена «конкурентоспроможність фахівця». *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2012. № 1 (3). С. 5-11.
3. Варій М. Й. Загальна психологія. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : «Центр учбової літ-ри», 2007. 968 с.
4. Контимирова В. В. Професійна компетентність як чинник формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019, №. 6 (98). С. 157-170.
5. Скворнякова О. В. Теоретичні основи формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Науковий вісник ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота»*. 2016. Випуск 1 (38). С. 253-257.

Гевко Вікторія Романівна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «СУЧАСНІ МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

Вступ. Українське суспільство, в умовах повномасштабного вторгнення РФ на нашу територію, переживає серйозну політичну, історичну, культурну та психологічну кризи. Відбувається трансформація багатьох сфер суспільного життя, що знаходить відображення і у концепції психолого-педагогічної підготовки особистості професіонала. За таких умов, роль освітніх закладів у професійній підготовці конкурентоспроможного фахівця важко переоцінити. Вищий навчальний заклад, який безпосередньо формує людський капітал, відіграє одну з найважливіших ролей у формуванні та розвитку сучасного суспільства. Його головне завдання – готувати фахівців, здатних створювати та сприймати зміни, критично мислити, продукувати нові знання.

У цьому контексті зростає небезпека для маніпулювання свідомістю як окремої особистості, так і суспільством назагал. Актуалізація цього питання вимагає чіткої визначеності суті феномену маніпулювання, технологій його організації, розвитку і функціонування інформаційно-психологічних технологій та результатів інформаційного впливу.

Серед таких технологій особливу небезпеку становлять системи прихованого інформаційного впливу, основним об'єктом спрямованості яких є психіка людини. Особливої актуальності тема використання маніпулятивних технологій набула в умовах гібридної війни, яку Росія розпочала проти України ще у 2014 році або навіть ще раніше. І навіть у контексті вже оголошеної війни залишається небезпека можливості використання, поряд із відкритим збройним протистоянням, прихованих методів ведення війни.

Наслідки, до яких можуть призвести відповідні дії, наразі важко оцінити повною мірою. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває визначення природи маніпуляції та маніпулятивного впливу, що обумовлюють дедалі більший інтерес науковців до вивчення маніпулятивних поведінкових проявів.

Виклад основного матеріалу. Вивченням феномену маніпуляції, його механізмів, передумов, методів виявлення та нейтралізації у наш час займаються такі українські та зарубіжні вчені, як: В. Татенко [1], А. Купцов [2], О. Пелехатий [3], Н. Череповська [4], Т. Witkowski [5] та ін.

Історія вивчення проблеми маніпулювання пов'язана із працями італійського мислителя Нікколо Макіавеллі, завдяки якому з'явився термін «макіавеллізм», як визначення відповідної поведінкової стратегії.

Власне у психології поняття «макіавеллізм» стали застосовувати американські психологи Р. Крісті і Ф. Гейз, котрі розробили спеціальну «Шкалу макіавеллізму» [6] для вивчення схильності особистості до прагнення контролювати інших.

Макіавеллізм – феномен, в основі якого лежить усвідомлена стратегія поведінки, складовою якої є маніпулятивний вплив, маніпулятивна поведінка чи окрема маніпуляція. В той же час, на відміну від макіавеллізму, маніпуляція може бути і не усвідомленою.

Існує чимало різноманітних підходів до розуміння поняття «маніпуляція». Згідно з Оксфордським тлумачним словником, слово «manipulate» походить від латинського «manus» – «рука» («manipulus» – «жменя»), «manus» і «ple» – «наповнювати») і має два основних значення: вмiла дія по маніпулюванню чимось та дія по маніпулюванню кимось розумним або недобросовісним шляхом [7, с. 259]. Дослідники вважають, що саме у другому варіанті слово «маніпуляція» замінило в політичному словнику попередній термін «макіавеллізм».

Як зазначає американський дослідник Г. Шиллер у своїй праці «Маніпулятори свідомістю» (1980 р.), «для досягнення найбільшого успіху маніпуляція має залишатися непомітною. Успіх маніпуляції гарантований, коли маніпульований вірить, що все, що відбувається, є природним і неминучим. Інакше кажучи, для маніпуляції потрібна фальшива дійсність, в якій її присутність не буде відчуватися» [8, с. 23].

Інші науковці визначають маніпулювання як «вид психологічного впливу, майстерна реалізація якого веде до прихованого збудження в іншій людини намірів, які не збігаються з її реальними бажаннями» [9, с. 11]

Більшість авторів розуміє маніпуляцію як засіб психологічного впливу, за допомогою якого суб'єкт маніпуляції таємно управляє об'єктом маніпуляції. Об'єктом маніпулювання є свідомість людини та масова свідомість, на які здійснюється певний вплив із метою досягнення бажаного результату; жертвою маніпулювання є певна конкретна людина, група людей чи ціле суспільство, які були використані або якимсь чином посприяли досягненню поставленої мети; інструментами маніпулювання виступають ідеї, прийоми, форми, способи, методи, використання яких дає змогу впливати на свідомість людини для досягнення певної мети [9, с. 11].

У наш час захист людини або цілої групи як потенційного об'єкта маніпулювання потребує чіткої законодавчої бази, яка б регулювала створення та застосування технологій впливу на психіку, здоров'я та поведінку особи, механізмів захисту від них і механізмів контролю і нейтралізації зазначених впливів [9, с. 7]. Необхідним є також проведення психоедукації серед здобувачів вищої освіти та пересічних громадян з даної проблеми з метою формування належної стійкості до маніпулятивного впливу.

Важливо при цьому розуміти, що психологічний вплив можна застосувати також і в позитивному контексті – наприклад, з метою заспокоєння населення через ЗМІ, запобігання поширенню паніки, розвитку масової істерії або ж мобілізації волі народу на захист Вітчизни.

Так, кожен громадянин нашої держави в умовах повномасштабної війни з Росією здійснює боротьбу задля перемоги на своєму місці – навчальному, робочому, науковому тощо. Науковці, історики, психологи, політики, викладачі ЗВО активно долучаються до спільної боротьби, консолідації суспільства, формування патріотичної позиції та психологічної стійкості населення.

Це, своєю чергою, мотивує проведення активних досліджень у сфері маніпуляційних впливів, а також розроблення нових навчальних курсів для здобувачів вищої освіти з метою формування значущих складових їх професійної компетентності. Такі завдання виконує, між іншим, вибірковий освітній компонент «Сучасні маніпулятивні технології» при підготовці фахівців першого (бакалаврського) рівня освіти в рамках освітніх програм «Аналітика суспільних процесів» та «Digital аналітика».

На наше переконання, ґрунтовне вивчення здобувачами вищої освіти особливостей психологічного, нейролінгвістичного, інформаційно-психологічного впливу, виявлення та захисту від маніпулятивного впливу значною мірою сприятиме розвитку належної професійної компетентності майбутніх аналітиків суспільних процесів. Відповідний курс розвиває навички критичного мислення, дає базові теоретичні знання про особливості та загальні тенденції маніпуляції як виду психологічного впливу, інформує щодо захисту від шкідливих і прихованих інформаційно-психологічних впливів. А володіння практичними інструментами захисту від маніпулятивного впливу

допоможе сформувати основні якості особистості-«актуалізатора» (за А. Маслоу), які детально охарактеризовані Е. Шостромом.

Так, протиставляючи стилі життя «актуалізатора» і «маніпулятора», основними якостями першого дослідник називає чесність (прозорість, щирість, автентичність), усвідомлення (відгук, життєсповненість, інтерес) – тобто здатність бачити й чути як себе, так і інших; свободу (спонтанність, відкритість) виражати свої потенціали, бути суб'єктом – господарем власного життя; довіру (переконання), глибоку віру в інших і в себе [10, с. 12]. «Актуалізатор» – це багатогранна й водночас цілісна особистість, яка шукає в собі самобутність та унікальність, налагоджує тісні взаємини з оточенням; її вихідною позицією є усвідомлення власної самоцінності, здатності до самовдосконалення та саморозвитку.

Отже, в контексті цілісної психолого-педагогічної системи підготовки особистості фахівця та гуманістичної парадигми професійної освіти діяльність майбутнього професіонала розглядається нами як антитеза до маніпулятивних впливів, спрямованих на обмеження суб'єктності людини. Натомість стратегічним вектором становлення особистості фахівця в умовах сучасності є формування особистісної стресостійкості, соціальної відповідальності, здатності до повноцінної самоактуалізації, національної ідентичності та патріотизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 206 с.
2. Купцов А. Маніпулятивна складова соціальної взаємодії в контексті політичного маркетингу. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 2. С. 91-105.
3. Пелехатий О. Соціально-психологічні особливості маніпулятивної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. *Соціальна психологія*. 2005. № 6. URL : www.politik.org.ua
4. Череповська Н. Психологічний захист від маніпулятивного впливу реклами. *Соціальна психологія*. 2007. Спецвипуск, вересень. URL : www.politik.org.ua
5. Psychomanipulacje. Jak je rozpoznawać i jak sobie z nimi radzić. Taszow, 2006. 285 s.
6. Studies in Machiavellianism By Richard Christie and Florence L. Geis, Hardcover, 1970. 415 p.
7. Shorter Oxford English Dictionary / By William R. Trumble (Editor), Lesley Brown (Editor), Oxford University Press, 2002. 388 p.
8. Schyller G. Manipulators of consciousness / G. Schyller; trans. with English ; scientific ed. Ya. scientific ed. Ya. N. Zasursky. Moscow : Thought, 1980. 326 p.
9. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов] ; за заг. ред. Є. Д. Скулиша, [2-ге вид.]. Київ : ЗАТ «ВПОЛ», 2011. 248 с.
10. Шостром Э. Анти-Карнеги или человек-манипулятор / [пер. с англ. М. Мальшевой], Львов : Світ, 2002. 112 с.